

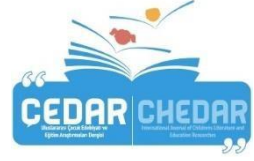

Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

Cilt: 6, Sayı: 1, 2022, Sayfa: 1-17

International Journal of Children's Literature and
Education Researches

Volume: 6, Number: 1, 2022, Page: 1-17

Anooshirvan Miandji'nin Çocuk Kitaplarının Eleştirel Düşünme Becerileri Bağlamında İncelenmesi

Şahin ŞİMŞEK*

Kastamonu Üniversitesi, Türkiye

Ali ÖZKAN**

Beşiri Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi, Türkiye

Geliş Tarihi / Submitted: 02 / 10 / 2022 Kabul Tarihi / Accepted: 11 / 10 / 2022

Özet: Eleştirel düşünme, temelinde düşünmeyi öğrenme olan, soru sormakla, sorulara mantıklı cevaplar aramakla başlayan; neden-sonuç ilişkilerinin farkına varıp sorgulamakla gelişen; genelleme yapmamayı, farklı düşüncelere karşı anlayışlı olabilmeyi gerektiren disiplinli düşünme ile kazanılabilecek bir beceridir. Eleştirel düşünme bireye küçük yaşlardan itibaren öğretilmeye başlanırsa kalıcı bir beceriye dönüşebilir ve kişinin hayatında bir yer edinir. Eleştirel düşünme becerisi, bireyin karşılaştığı problemleri çözmede, kendisi ve toplumla olan ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtmada, çevreyle sağlıklı ilişkiler kurmada etkilidir. Bu çalışmanın amacı Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için kaleme aldığı altı adet kitabı eleştirel düşünme becerileri yönünden incelemek, kitaplarda geçen eleştirel düşünmeye yönlendiren ifadeleri tespit etmektir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, araştırmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak yorumlanmıştır. Anooshirvan Miandji, Oxford Üniversitesinden 2016-2020 yılları arası Bilim Felsefesi, Eleştirel Düşünme, Bilgi Teorisi ve Psikoloji üzerine eğitim almıştır. Yazar, şu anda bir üniversitede Eleştirel Düşünme ve Bilimsel Araştırma Etiği dersleri vermektedir. Araştırmamızın sonuçları, eleştirel düşünme üzerine kendisini yetiştirmiş, eleştirel düşünmeyi öğrenmiş bir yazarın bildiklerini yazdığı kitaplarla okura da öğretmek istediğini, eleştirel düşünme becerisini okuyucusuna da kazandırmak istediğini göstermektedir. İncelenen kitaplarda gerek karakterlerin diyaloglarıyla gerekse yazarın araya girip verdiği bilgilerle okura soru sorma, neden-sonuç ilişkisini kavrayarak akıl yürütme, sorgulama, genelleme yapmama, peşinen kabul etmeme, bir bilgiye körü körüne bağlı olmama, bilimsel araştırma yöntemlerine uygun bir süreci takip ederek, deneyerek bilgiye ulaşma, farklı çözüm yolları deneme, bir doğrunun her devirde ve durumda doğru olmayacağını, doğruların değişen zaman ve şartlarla değişebileceği, ben yanılabilirim demenin önemli olduğu gibi eleştirel düşünme becerisi kazandıracak fikirler yoğun olarak işlenmiştir. Eleştirel düşünme becerisi küçük yaşlarda temeli atılırsa başarılı bir şekilde kazandırılacak bir beceri olduğu için bu beceriyi kazandırmak adına eleştirel düşünmeyi kurgu içinde okuyucusuna kavratmayı amaçlayan kitaplar çocuklara okutulmalıdır. Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için yazdığı kitaplar eleştirel düşünme becerisi kazandırmak için çocuklara okutulabilir.

Anahtar Sözcükler: Düşünme, Eleştirel düşünme, Eleştirel düşünme becerisi, Çocuk kitapları, Anooshirvan Miandji

Abstract: Critical thinking is based on learning to think, starting with asking questions and seeking logical answers to questions; Developing by recognizing and questioning cause-effect relationships; It is a skill that can be acquired with disciplined thinking, which requires not making generalizations and being understanding towards different ideas. If critical thinking is taught to the individual from an early age, it can turn into a permanent skill and take a place in one's life. The ability to think critically is effective in solving the problems faced by the individual, in establishing healthy relations with the environment, in establishing his relations with himself and the society on a healthy ground. The aim of this study is to examine the six books written by Anooshirvan Miandji for children in terms of critical thinking skills and to identify the expressions in the books that lead to critical thinking. Qualitative research method was adopted in the study, and the data of the research were obtained by document analysis technique. The obtained data were interpreted using content analysis.

* Sorumlu Yazar, Doç. Dr., 0000-0003-4433-0004, ssimsek@kastamonu.edu.tr

** Uzman, 0000-0002-7377-7852, aliozkan0796@gmail.com

Anooshirvan Miandji studied Philosophy of Science, Critical Thinking, Information Theory and Psychology from Oxford University between 2016-2020. The author currently teaches Critical Thinking and Scientific Research Ethics at a university. The results of our research show that an author who has trained himself in critical thinking and learned how to think, wants to teach the reader what he knows with the books he writes, and wants to give the reader the ability to think critically. In the books examined, asking questions to the reader both with the dialogues of the characters and the information given by the author, reasoning by understanding the cause-effect relationship, questioning, not generalizing, not accepting in advance, not being blindly attached to information, following a process suitable for scientific research methods and trying to gain knowledge. Ideas that will provide critical thinking skills such as reaching, trying different solutions, saying that a truth will not be true in every period and situation, that truths can change with changing times and conditions, that I can be wrong, are intensively covered. Since the critical thinking skill is a skill that can be successfully acquired if the foundation is laid at an early age, books that aim to make the reader comprehend critical thinking in fiction should be taught to children in order to gain this skill. The books written by Anooshirvan Miandji for children can be taught to children to gain critical thinking skills.

Keywords: Thinking, Critical thinking, Critical thinking skills, Children's books, Anooshirvan Miandji

Giriş

Düşünme, insanları diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliklerden biridir. Bireylerin karşılımlarına çıkan problemleri en kolay ve en uygun yöntemle çözmelerine, daha rahat ve bilinçli yaşamalarına, bireysel ve toplumsal gelişimlerine yardımcı bir unsur olarak kabul edilen düşünme, birey için önemli bir melekedir. Birey, hayatının amacını belirlemek, bu amaca ulaştıracak hedeflerini ortaya koymak ve akıllı kararlar vermek için düşünmeden yararlanır (Chaffee, 1994: 2'den akt. Semerci, 2003: 64).

Eleştiri kelimesi İngilizce karşılığı "critical" olup Latince'ye "criticus" şeklinde Yunanca "kritikos" kelimesinden geçmiştir. Latince'den de diğer dillere yayılmıştır. Eleştirel düşünme kavramı Antik Yunan'da Sokrates'e kadar dayanmaktadır ve felsefi bir anlamda kullanılarak davranışlarımıza rehberlik etmeyi amaçlayan mantıklı düşünme anlamına gelmektedir. Eleştirme genel itibari ile bir şeyi iyi ve/veya kötü yönleriyle değerlendirme demektir (Kaya, 1997: 8).

Cüceloğlu (2006: 255), eleştirel düşünmeyi, "kendi düşünme süreçlerimizin bilincinde olarak başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimiz ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize zihinsel süreç" şeklinde tarif etmiştir. "Facione (1990) öncülüğünde çok sayıda uzmanın görüş birliği sağladığı eleştirel düşünme tanımı; yorumlama, analiz, değerlendirme ve çıkarımla sonuçlanan amaçlı, öz-düzenlemeye dayalı bir yargının yanı sıra bu yargının dayandığı kanıtsal, kavramsal, metodolojik, eleştirel veya bağlamsal hususların açıklanması şeklindedir." (Çakan Akkaş ve Kabataş Memiş, 2021: 686). Eggen (2006) ise eleştirel düşünme becerisini, "bilgilendirilme isteği duyma, durumu farklı açılardan görmeye istekli olma, yansıtıcı düşünme, kanıt arama, ilişkiler arama, açık düşünme, yargıyı geciktirme, şüphecilik, belirsizliklere karşı hoşgörülü olma, başkalarının düşüncelerine saygı gösterme" şeklinde izah etmiştir.

Eleştiri kelimesi günlük hayatta insanlar arasında çoğunlukla olumsuz olarak algılanmaktadır. Eleştiri kavramında var olan, bir şeyi iyi-kötü yahut hem iyi hem kötü yönleriyle değerlendirme anlamı sadece olumsuz yönlerini görme, kötü yönlerini ortaya çıkarma anlamında kullanıldığı için olumsuz olarak çağrışım yapmaktadır. Eleştirel düşünmede amaç bir şeyin olumsuz yönlerini ortaya koymak ve yermek değildir. Eleştirel düşünme, çok yönlü, nesnel ve derinlemesine değerlendirmeyi gerektiren bir süreçtir.

Eleştirel düşünme karmaşık bir beceridir ve bu beceri sağlıklı düşünme, disiplinli düşünme, sistematik düşünme ve sorgulayıcı düşünme becerilerinin edinilmesiyle ulaşılabilecek bir beceridir. Birey, eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilmek için yeterli düzeyde düşünce alt yapısına ihtiyaç duymaktadır. Birey, düşünmeyi öğrenerek kendi düşünce sistematikliğini oluşturabilecek, kendi düşünceleriyle farklı düşünceleri karşılaştırarak kendi düşüncelerini daha sağlam bir zemine oturtabilecektir. Birey, kendi düşünceleri ile farklı düşünceleri karşılaştırırken değerlendirmeyi ve yorumlamayı da öğrenmektedir (Karadüz, 2010: 1576-1577). Eleştirel düşünmenin öğrenilmesinde, bireyin kendisine sunulan uyarıların bütün yönleriyle irdelemesi, değerlendirmesi önemli bir durumdur. Eleştirel düşünmeyi öğrenme sonucunda kazanılan eleştirme becerisi sayesinde birey

uyarıcıları daha kolay algılama, yorumlama ve değerlendirme yeteneği edinmektedir (Semerci, 2000: 30- 34).

21. yüzyıl becerileri içerisinde yer alan eleştirel düşünme, günümüzde öğretim programlarının temel aldığı önemli bir beceridir. Bireyin bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişimi doğrultusunda eleştirel düşünme becerilerini de geliştirmesi günümüz dünyasında artık kaçınılmaz bir durumdur. Birçok uyarıcıya maruz kalınan çocukluk dönemi bu anlamda kritik bir öneme sahiptir. Çünkü çocukluk döneminde kazanım süreci başlayan eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları bireyin yaşamı boyunca etkili olur ve kalıcı izler bırakır. Bireye beceriyi kazandırmanın en önemli yollarından biri, çocuk yazınında eleştirel düşünme öğelerine yönelik araştırmalar yaparak bu kapsamda nitelikli eserleri çocuklarla buluşturmadır (Erol ve Kara, 2020: 1132). Thompson'a (2011) göre örgün eğitimin öğrenciye kazandırabileceği en değerli beceri eleştirel düşünmedir.

Öğrencilerin öngörmek için sorular sorabilmesi, hipotezleri analiz edebilmesi, farklı çözüm yolları üretebilmesi ve değerlendirmeler yapabilmesi için üst düzey düşünme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Eleştirel düşünme becerisi üst düzey bir düşünme becerisidir ve Amerikan Psikoloji Derneği (APA) Delphi Raporu'nda yorumları analiz etme, çıkarsama yapabilme, kanıtları açıklayabilme ve değerlendirme, kavramsal, metodolojik veya bağlamsal düşünebilme gibi bilişsel beceriler olarak tanımlanmaktadır (Facione, 1990'dan akt. Köksal ve Çoğmen, 2018: 279). Öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin erken yaşlarda kazandırılması bireyin yaşamında ilerleyen süreçlerde karşısına çıkan problemleri sağlıklı bir şekilde çözmesi adına önemli durumdur.

Üst düzey düşünme becerisi olan eleştirel düşünmenin öğrenme sürecinin önemli bir parçası olduğu vurgulanmakta ve öğrencilere kazandırılması istenen temel beceriler arasında gösterilmektedir (Güneş, 2012).

Erken çocukluk dönemi göz önüne alındığında çocuğun meraklı, soru soran, yeni keşiflere açık bireyler olduğu görülmektedir. Bu merak duygusu da çocuk edebiyatında yazılmış eserlerle geliştirilip yönlendirilmeye açıktır. Yazılan eserlerin içeriği çocuklara problem çözme, günlük hayat problemlerini tanıma, farklı açılardan bakabilme, empati yeteneği ve eleştirel düşünme gibi beceriler sunmaktadır. Bu anlamda öğretmene düşen görev ve sorumluluklar olmaktadır. Okul öncesi öğretmeni özel alan yeterliklerinden yaratıcılık ve estetik yeterlik alanına göre araştırma, keşfetme ve alternatif çözüm yolları üretme becerisini geliştirebilmek için çocukların yaratıcı çabalarına, özgün görüşlerine, değişik ve şaşırtıcı fikirlerine saygı göstererek onları teşvik etmeli; problem durumları vererek derinlemesine araştırma, eleştirel düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma, deneme, karar verme, sorun çözme fırsatları sunmalı ve etkinlikler sırasında çocukları "daha farklı nasıl olabilir?" gibi düşünmeye yönlentici sorularla alternatiflerin varlığından haberdar etmelidir (MEB Komisyon, 2008).

Çalışmada 6 adet kitabı incelenen İran Azeri Türkü olan Dr. Anooshirvan Miandji, 1995 senesinden beri Ankara'da yaşamaktadır. Gazi Üniversitesinde Eczacılık eğitiminden sonra, 'Farmasötik ve Medisinal Kimya'da uzmanlık derecesini almıştır. Devamında Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Ana Bilim Dalından doktora derecesini almayı hak kazanmıştır. 2004-2018 yılları arasında Bilkent Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Oxford Üniversitesinden 2016-2020 yılları arasında Bilim Felsefesi, Eleştirel Düşünme, Bilgi Teorisi ve Psikoloji üzerine eğitim almıştır. İran, Türkiye ve Amerika'da çeşitli kitapları basılmıştır. Pek çok üniversite, okul ve kuruluştaki seminerler ve konferanslar veren Miandji, sosyal medyada felsefe, eleştirel düşünme, bilim ve eğitim üzerine yazılar yayımlamıştır. Felsefe üzerine çeşitli televizyon kanallarında programlar yapmıştır. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Yapay Zekâ Mühendisliğinde öğretim üyesi olup, Eleştirel Düşünme ve Bilimsel Araştırma Etiği dersleri vermektedir.

Anooshirvan Miandji'nin kendi yazdığı kitaplar: *Modern Farsi (1994, İran)*, *Digital Konuşma Sözlüğü (1996)*, *Beginner's Persian (1997, ABD)* *Farsi-English / English-Farsi Concise Dictionary (2003, ABD)*, *Tıbbi Bitkiler Atlası (2010)*, *Süzme Felsefe (2012)*, *Majistral Reçeteler (2013)*, *Samanadam (2015)*, *Filozof Meşe (2018)* ve *Muz Cenneti (2018)*, *Bilge Çiçek (2020)*, *Kara Kaz (2020)*, *Aromatik Adam (2020)*.

Anooshirvan Miandji'nin Bilgi Yayınevinden çıkan, Türkçeye kazandırdığı Samed Behrengi kitapları: *Küçük Kara Balık (2014)*, *Bir Şeftali Bin Şeftali (2014)*, *Sevgi Masalı (2016)*, *Püsküllü Deve*

(2016), *Pancarlı Çocuk* (2017), *Ulduz ve Konuşan Bebek* (2017), *Deli Dumrul* (2018), *Güvercinci Kel Çocuk* (2018)

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için kaleme aldığı 6 adet kitabı eleştirel düşünme becerileri yönünden incelemek, kitaplardaki eleştirel düşünmeye yönlendiren ifadeleri tespit etmektir. Eleştirel düşünme üst düzey bir düşünme becerisidir ve küçük yaşlarda bu beceri çocuklara kazandırıldığında çocuklar, sorgulamayı, analiz etmeyi, nesnel değerlendirmeyi, peşin hüküm vermemeyi, genelleme yapmamayı, neden-sonuç ilişkilerini kavramayı daha kolay öğrenmektedirler. Eleştirel düşünme becerisi kazanan bireyler eleştirel okuma, eleştirel dinleme, eleştirel konuşma ve eleştirel yazma gibi dilin dört temel alanına ait becerileri de daha kolay edinmektedirler. Bu sebeple çocuğa küçük yaşlarda soru sormayı öğretmek işe koyulan ve eleştirel düşünmeyi öğretmeyi amaçlayan kitapların eleştirel düşünme becerilerini kazandırma açısından incelenmesi, bu araştırmaların alan yazına kazandırılması ve böyle kitapların tavsiye edilerek çocuklara okutulması önem arz etmektedir.

Araştırma Problemleri

Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için kaleme aldığı altı adet kitapta çocuğun eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilecek fikirler nasıl işlenmiş, hangi ifadeler yer verilmiştir?

Sınırlılıklar

Bu çalışma Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için kaleme aldığı *Ben Yanılabiliyorum*, *Filozof Meşe*, *Samanadam*, *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek*, *Kara Kaz* adlı altı adet kitapla sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırma yöntemlerinden nitel araştırmanın temelinde bazı olguları kendi içinde çalışmayı, kendine has unsurları ile değerlendirmeyi, ilişkilendirmeyi, anlamlandırmayı ve kişilerin bu olgulara ne gibi anlamlar yüklediğini açıklamayı amaçlamaktadır (Denzin ve Lincoln, 2005). Nitel araştırma, bir yaklaşım olarak, çoğunlukla 1900'lerin ortalarına atfedilir. Ancak, 1990'ların sonlarında ilerleme kaydetmiştir. Son yıllarda sosyal bilimlerde ve davranış bilimlerinde nitel araştırma yaygın olarak kullanılmaktadır. Nitel araştırma soruları cevaplamak için veri topladığımız bir bilimdir (Creswell, 2017). Nicel araştırmaların eğitim olgularını açıklama açısından yetersiz kalması ve sınırlılıklarının olması eğitim alanında nitel araştırmaların tercih edilmesine neden olmuştur.

Verilerin Elde Edilmesi

Çalışmada verilerin elde edilmesinde doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, Karasar'a (2012: 77) göre "belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar". Yıldırım ve Şimşek'e (2011: 187) göre de "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini" içermektedir. Çalışmanın verileri Anooshirvan Miandji'nin çocuklar için yazdığı *Ben Yanılabiliyorum*, *Filozof Meşe*, *Samanadam*, *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek*, *Kara Kaz* adlı eserlerinden elde edilmiştir.

Tablo 1: İncelenen Kitapların Künye Bilgileri

Kitabın Adı	Yayınevi	Yayın Yılı	Resimleyen	Sayfa Sayısı
Ben Yanılabiliyorum	Bilgi Yayınevi	2021 (1. Basım)	Efecan Sezer	32
Filozof Meşe	Bilgi Yayınevi	2021 (29. Basım)	Candan İşcan	60
Samanadam	Bilgi Yayınevi	2021 (13. Basım)	Cengiz Gürer	55
Muz Cenneti	Bilgi Yayınevi	2021 (9. Basım)	Candan İşcan	76
Bilge Çiçek	Bilgi Yayınevi	2020 (1. Basım)	Biğkem Karavus	100
Kara Kaz	Bilgi Yayınevi	2020 (1. Basım)	Murat Sayın	72

Verilerin Analizi

Araştırmada doküman incelemesi ile elde edilen veriler içerik analizi ile yorumlanmıştır. İçerik

analizi sosyal bilimler alanında çalışan araştırmacılara arşivlerden, belgelerden, gazetelerden, sinema, dizi gibi çeşitli görsel dokümanlardan, çeşitli kitle iletişim araçlarından elde edilen verilerin anlamlandırılması amacıyla sistemli bir biçimde incelenmesidir. İçerik analizinin amacı, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlar ile ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 227).

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak için verilerin toplandığı eserler her iki araştırmacı tarafından bir ay ara ile tekrar okunmuş elde edilen veriler karşılaştırılarak değişiklik olmadığı görülmüş, araştırma konusunda uzman görüşüne de başvurulmuştur.

Bulgular

Ben Yanılabiliyorum

Eserde anne babası tarafından yavru tavşana hediye edilen adı ve kapağı olmayan bir kitabın onunla konuşarak yavru tavşanı merakla sürüklemesi, sorular sordurması, doğru düşünme üzerine bilgiler vermesi ve sonunda kitaptan elde edilen sırrın “Ben yanılabiliyorum” düsturu olması üzerine kitabın adının *Ben Yanılabiliyorum* olması ve kapağında yavru tavşanın resminin belirmesi anlatılır.

Kitapta yavru tavşanın “Neden çiçeklerin yeni evlerine taşınması gerekiyor?” (s. 1) sorusu çocuk okurun özdeşim kuracağı karakterin meraklı bir yapısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca annenin, çiçeklerin büyümek için daha büyük saksıya ve daha çok toprağa sahip olmaları gerektiğini belirtmesi çocuğun zihninde neden-sonuç ilişkisinin oluşmasını sağlamaktadır.

Kitabın bazı yerlerinde “Yavru tavşan sordu:”, “Nasıl daha güzel olacak?” (s. 3), “Kapı zili çalmasa Yavru Tavşan’ın soruları bitmeyecekti.” (s. 5), “Neden teşekkür ettin?” (s. 9), “Düşünce nedir?” (s. 13), “Ellerin nereye bağlı?”, “Sadece kollarına mı bağlı?” (s. 16) gibi ifadelerin kullanılması ana karakterin sorgulayıcı özelliğini pekiştirmekte anne tavşanın “Yavru tavşanın meraklanmasını istiyordu.” (s. 3) cümlesi de merak duygusunun olumlu bir duygu olduğu izlenimini vermektedir.

Yavru tavşan, meraklı sorularından sonra kendisine yapılan sürprizin bir kitap ama kapaksız bir kitap olduğunu görmüştür “Kapak sen okuyup bitirdiğinde ortaya çıkacak.” (s. 7) cümlesi ile yavru tavşan akıl yürütmeye teşvik edilmiş, eksik bırakılan durumlar hakkında fikir oluşturmasına fırsat verilmiştir. Bu da çocuğun ileriye yönelik tahminlerinin oluşmasını, ihtimalleri değerlendirmesini sağlamıştır. Hediye edilen kitabın konuşan bir kitap olmasıyla yani cansız nesneye canlı bir varlığın özelliği aktarılarak yavru tavşanın merak duygusunu harekete geçirilmiş ve ilgi çekicilik artırılmıştır. Bu kitap konuşarak çocuğun soru cevap yaptığı bir felsefi hocası, bilgi kaynağı olacaktır. “Sadece soru soran ve merak eden çocuklar gelişerek büyürler.” (s. 10) sözü ile sorgulamanın ve merak etmenin kişiyi geliştiren bir araç olduğunun altı çizilmiştir.

“İçimdeki düşüncelere göre adımları sen koyacaksın.” (s. 12) ifadesi ile çocuktan bir başlık belirlemesi, olay kurgusuna göre özet bir veya birkaç sözcük bulması istenmiştir. Bu gibi eksik bırakılan durumlarda çocuğun olayı kavraması, bütünsel bakması ve olayı birkaç sözcüğe indirgeyerek anlatabilmesi demek olan başlık koyma üst düzey düşünme becerilerinin harekete geçirilmesi açısından önemlidir.

“Ellerim de gözlerim gibi beynime mi bağlı?”, “Her şeyi beyin yapıyorsa, düşünmeyi de beyin yapıyordur.” (s. 17) ifadeleri ile çocuğun genel bir durumdan özele sorularla gittiği bir süreç yani soru sorarak cevabı buldurma, doğurtma, süreci işlenmiştir. Felsefede önemli bir yeri olan bu sürecin sokratik sorgulama olduğu doğurtma yöntemi ile cevabın buldurulduğu söylenebilir.

Çocuğun “Düşünmek ne işe yarar?” sorusu üzerine kitap “Düşünmek bizi geliştirir.” (s. 20) ifadesini kullanır ve devamında kelimelerle düşünüldüğü için çok kelime bilen daha çok şey öğrenip daha çok düşünebileceği bilgisi verilerek düşünme eylemi ile kelime hazinesi arasında bağ kurulmuştur. “Yavru tavşan yeni kelimeler öğrenmeyi seviyordu. Eğlenceliydi yeni kelimelerle tanışmak. Oyun gibiydi.” ifadeleri ile de yeni bilgi edinme ile oyun kavramı bir arada kullanılarak erken çocukluk döneminde oldukça önemli bir yere sahip olan oyun kavramı ve kavramın çağrıştırdığı olumlu duygular kullanılarak çocuk okura yeni bilgiler edinme ve keşfetme isteği aktarılmaya çalışılmıştır.

Kitap, doğru düşünmek için bildiği bir sır olduğunu bunu çocuğa ancak çok merak ederse

söyleyeceğini ifade eder ve çocuğun çok meraklanması üzerine sırrın “Ben yanılabilirim” (s. 23) sözü olduğunu söyler ve çocuğa birkaç kez tekrarlatır. Kitap, düşünürken hata yapabileceğimizi, bilgimiz eksikse yanılabilirliğimizi ifade eder (s. 24). Kitap, eksik olanı bulmanın da “Bakarak, okuyarak, dinleyerek, koklayarak, dokunarak ve sonra hepsini düşünerek” (s. 25) mümkün olduğunu söyleyerek çocuğa, duyu organlarımız vasıtasıyla edindiğimiz bilgileri zihinsel süreçlerden geçirerek doğruya ulaşılabilirliği bilgisini de vermiş olur.

Filozof Meşe

Anooshirvan Miandji'nin bu eseri toplumsal bir konunun eleştirel boyutlarını somut kavramlarla anlatması bakımından George Orwell tarafından kaleme alınmış *Hayvan Çıfıllığı* ile benzer özellikler göstermektedir. Kitapta, etrafındaki daha küçük meşe ağaçlarını güneşin yakıcı etkisinden kurtarmak bahanesiyle kandırarak kendi köklerine daha fazla yer açılmasını ve köklerinin daha fazla besin almasını sağlayarak bu sayede diğerlerinden daha çabuk büyüyen bir meşe ağacının; sorgulamayan meşe ağaçlarını sömürmesi, bir küçük meşe ağacının sorgulayarak olan biteni kavraması, bir plan yapması ve planın başarılı olması sonucunda diğer meşelerin hasret kaldıkları güneşe kavuşmaları anlatılır.

Eserin kapağında olay örgüsünde geçen karakterlere yer verilmiş, bilgeliğin sembolü olan baykuş figürü öne çıkarılmıştır. Olayın başlangıcı, ilgi çekici bir problem durumu ile yapılmıştır. Anlatılan olayda meydana gelen bütün köklü değişiklikler kitabın başındaki problem durumun ortaya çıkması ile olacaktır. “Anne bir şey söyleyeceğim.”, “Benim boyum uzamıyor.” “Tarama” (scanning) aşaması problem çözme sürecinin ilk adımıdır (Sevinç, 2014). Miandji, okura problemi başlangıç aşamasından görme imkânı vererek problem çözme tekniklerinin sırasıyla ilerleyen basamaklarını okura fark ettirmiştir (s. 7). Tarama aşamasından sonra problem duruma karşı ilgi çekici bir çözüm önerisi getirilmiştir. Meşenin aklına gelen üzerindeki birkaç palamodu karıncalara bırakarak yüklerinden kurtulunca boyunun uzayacağını düşünmesi problem duruma karşı oluşturulan farklı bir çözüm önerisi olmuştur. Bu kısımda hipotezi oluşturup deneme yanılma aşamasında okura tahmin hakkı bırakılmıştır. Okur eleştirel düşünmede deneme yanılma ve yaratıcı çözüm önerileri kavramları ile karşılaşmıştır (s. 9).

Erken çocukluk döneminde okuyucunun okuduğu eserin ana karakteri ile özdeşim kurduğu bilinmektedir. Miandji'nin bu eserinde ise ana karakterin meraklı bir yapısı vardır: “Anne ben aslında çok şeyi merak ediyorum, sen hangisini anlatacaksın ki?” (s. 11), “Küçük meşede sorular çığ gibi büyüyordu.” (s. 21).

Olay örgüsü incelendiğinde Küçük Meşe'nin civardaki meşelerin başına neler geldiğini sorgulayarak hikâyenin öncesinde neler olduğunu merak ettiği görülmektedir: “Anne bir şey sorabilir miyim, bunu neden yaptınız?” (s. 16). Bu aşamada okuyucu da hissedilen problem durumunu sorgulamış, problemin nedenine, kaynağına inmeye çalışmış olmaktadır. Küçük Meşe'nin “niyet” kavramını sorguladığını, problem durumu oluşturan konunun sorgulanmadan neden kabul edildiğini anlamaya çalıştığı görülmektedir. Eserin bu kısmında problem durumu oluşturan temel nedenin eleştirilmeden kabul edilmesinin problemi yarattığı belirtilmektedir (s. 18-19). “Küçük meşe, o gece sabaha kadar düşündü. “Bir yol bulmalıyım, bir çare bulmalıyım.” deyip duruyordu.” (s. 24) ifadesi, problem çözme basamaklarına göre ilerleyen olay örgüsünde ana karakterin problemin çözümü için zamana ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. Anne meşenin küçük meşe ile olan diyalogu okura neden-sonuç ilişkisini hissettirmekte, sorgulanmadan kabul edilen bilginin sorunlara neden olduğu vurgulanmaktadır: “Çünkü en önemli şey bilgidir, bilginin doğrusu kadar değerli bir şey yoktur, başımızda ne dert varsa hep bu sahte bilgilerden.” (s. 23).

Kitapta yer alan hayvanlardan baykuşun ana karakter küçük meşe ile olan arkadaşlığında, meşenin baykuşa söylediği söz, gerçek hayatta da felsefi boyutta da baykuşun bilgeliği temsil etmesi bir somutlaştırma örneği olarak karşımıza çıktığını göstermektedir: “Baykuş, sen akıllı bir kuşsun, nasıl da içimi okudun!” (s. 29). Bilgeliğin sembolü olarak karşımıza çıkan baykuş, ana karakterin meraklı özelliğini hatırlatır ve problem durumun çözümü için kilit özellikte bir soru sorar: “Neyi farklı yapıyorsun ki farklı sonuç bekliyorsun?” (s. 34). Bu soru ile birlikte problem durumun çözümü için farklı yollar denenebileceği yargısının ana karaktere hissettirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca ana karakterin “Ben düşünmeyi düşünüyorum.” (s. 34) sözü felsefenin temellerinden bir ileti taşıdığını

göstermektedir. Problemin çözümünde bilinçlenmenin, nerede hata yapıldığının bilinmesinin önemli olduğu vurgulanır: “biz burada kendimiz bilinçlenmeliyiz, bunu kendimiz çözmeliyiz. Ama önce hatamızı fark etmeliyiz.” (s. 22).

Kitapta sorgulamadığı için başlarına gelen kötü durumun sorumlularından olan bir meşe ağacının, “Düşünmek ne ki? Ben zaten düşünmeyi pek sevmiyorum.” (s. 40) sözü okurun düşünmemeyi, sorgulamamayı kötü bir durum olarak görmesini sağlamakta, kötü karakter yerine iyi karakterle özdeşim kurmasını güçlendirmektedir. Buradaki iyi-kötü çatışması “eleştirel düşünme, problem çözme” ile “sorgulamama, düşüncesizlik, hemen kabul etme” çatışmasını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Eserde, sorgulamanın “Her tatlı dilin arkasında iyi niyet var olmayabilir.” (s. 18). “Sen soru soran ve merak eden bir meşesin. Her şey bir soru ile başlar, unutmama bunu. Sorgulamadan yenilik olmaz. Kuşku önemli, bir meşe kendi kendine ‘Yanılabılırım’ demeli ve sürekli ‘Ya bu böyle değilse’ diye düşünebilmeli. O zaman bir şeyler değişebilir, yoksa herkesin düşündüğü gibi düşünürsen onlardan bir farkın kalmaz.” (s. 33) cümleleri ile bilinçlenmenin, toplumun devamı için ne denli önemli olduğu ifade edilmiş; “Toplumlar ve topluluklar bir zincir misalidir, senden önceki seni etkiler, sen de senden sonrakini etkilersin. O yüzden toplumsal bilinç sadece kendini değil, senden öncesini ve sonrasını düşünmeyi gerektirir. Bu bilincin olmadığı toplumlar kesik kesik ve yüzeysel yaşar.” (s. 31) sözleri ile de Jung’un kolektif bilinçdışı¹ kavramına değinilmiştir.

“Buna karşın karanlığa alışmış bazı meşeler hala gözlerini güneşten kaçırıyorlardı, cahillikleri ile yüzleşmekten kaçınıyorlardı. Aydınlık onlara göre değildi, sanki güneşe baksalar güneş onlara ne kadar boş yaşadıklarını anlatacaktı.” (s. 55). Kitabın bu bölümünde ise cahillik ile aydınlık somutlaştırılan kavramlardır. Problem çözme basamaklarına göre ilerleyen olay örgüsü sonucunda, problemin çözüm aşamalarında izlenen yola göre problem çözebilen, sorgulayan, eleştiren karakterin aydınlığa ulaştığı, kötü karakterlerin cahilliğe mâhkum kaldığı somut bir sonuç olarak verilmiştir.

Samanadam

Kitapta güneşin etkisiyle bir tahta parçasına bağlanmış olan iplerin incelik kopuşu ve rüzgârın onu ileriye itmesi ile hareket eden, tarla sahibinin kızı ile tanışıp ona karşı derin hisler besleyen bir korkuluğun bu hislerine karşılık bulamaması, var olmasına dair cevaplar ararken bir yıldırım düşmesi ile yanıp toprağa karışması anlatılır. Yazar, eserin arka kapağında okurlara bazı sorular yöneltmiş henüz kitabı okumayan okur adaylarına dahi sorgulamanın, eleştirel düşünmenin kitapta yer aldığını göstermiştir. Bunlar:

- Özgüven nedir?
- Sorumluluk alınır mı ne olur?
- Neden sevmek sevimlikten önce gelir?
- İyi birisi olursak ne olur?
- Duygular neden önemlidir?
- Halden anlamak nedir? Neden hoşgörülü olmalıyız?
- Neden pes etmemeliyiz?
- Doğada her şey birbirine bağlı mıdır?
- Doğa kimlere yardım eder?

Kitap, seçilen konunun işlenişi, olay örgüsü ve okuyucuda uyandırdığı his bağlamında bir bütünlük içinde ele alındığında sanatsal boyutunun yanında felsefi boyutunun da olduğu ve hatta felsefi boyutun yer yer daha ağır bastığı görülmektedir. Kitabın arka kapağında yer alan “Doğada her şey birbirine bağlı mı?” sorusu da bu durumu kanıtlar niteliktedir.

¹Carl Gustav Jung’un, bireylerin bilinç yapılarının ve düşünce sistemlerinin çok daha eski dönemlere ait yapılarla ilişkili olabileceğine dair kuramıdır (Kavut, 2020: 682).

Kitabın adının Samanadam olması ve kitapta korkuluğa Samanadam denmesi, kimseye bir zararı dokunmayan şeylerden korkulmayacağı düşüncesi ile hareket edildiğini göstermekte ve okura da bu şekilde hareket etmesi gerektiği sezdirilmektedir. Bu düşünce, ifade olarak kitabın içinde de geçmektedir: “Korkuluk değil çünkü kimseyi korkutmuyordu.” (s. 48). Kitapta belirli yerlerde, karakterlerin düşündükleri ve yer yer sorular sordukları ifadeler karşımıza çıkar: “Elmas’ın kafasında pek çok soru cevap bekliyordu.” (s. 13). “Sen nasıl korkuluk olabilirsin ki?” (s. 14). “Biraz düşündü.” (s. 20). “Yolda düşünüyordu.” (s. 20). “Merak ediyorum.” (s. 20). “Kaç çeşit sevgi var ki?” (s. 23). “Ben de bilmiyorum kaç çeşit olduğunu ama merak ediyorum.” (s. 23). “Bendeki sevgiyle onlarınki aynı mı?” (s. 23) gibi sorgulayan, merak duygusunu dile getiren ifadeler okurda eleştirel düşünme bilinci uyandırmaktadır.

Eserde sorular sordurulmasının yanında ipuçlarından ya da daha önce öğrenilmiş bilgilerden hareketle analizler de yapılır: “Babası beni yeniden bağlarsa, uzun süre kurtulamam.” (s. 20). “Aydınlığımız buraya kadar geldiyse demek siz de sıcaksınız.” (s. 21). “Acaba bu Elmas’ın beni sevdiği anlamına mı geliyor? Eğer beni sevmiyorsa benden sıkılır, gülmez. Ama her gittiğimde gülüyor.” (s. 22). “Bana kızmadı, demek yanlış bir şey düşünmüyorum.” (s. 25). “Bir saç bu kadar uzunsa bir yere takılması normaldir.” (s. 29). “Siz karardığınız için mi üzgünüm yoksa üzgün olduğum için mi karardınız?” (s. 33). “Elmas’ın babası yaşlılıktan olsa gerek tarlaya uğramıyordu.” (s. 38). “Bir ağaç sadece bir meyve veriyorsa o meyve çok kıymetli olmalı. Demek ki tüm emeğini ona vermiş.” (s. 51). Bu ifadelerle okura sorgulama, neden-sonuç ilişkisi kurma, analitik düşünme becerileri kavratılmaya çalışılmıştır.

Okuyucu düşünmeye, sorgulamaya, cevaplar bulmaya özendirilir: “Hacettepe’ye gitmeliyim. Orada sormam gereken bir soru ve bulmam gereken bir cevap var.” (s. 31). “Sorunun yanıtı varmış ve aramaktan vazgeçmeyene o yanıt gelirmiş.” (s. 50) ifadesi ile her sorunun cevabı olacağı ve aramaktan vazgeçilmezse o cevabın muhakkak bulunacağını altı çizilir. Yaşadığımız evrende, başımıza gelen olayların ve yaşadığımız durumların doğru sorular sorup uygun cevaplar bulunduğu, eleştirel bir gözle bakıp yaşadıklarımızı sorgulduğunda yaşananların birbiri ile bağlantılı olduğu görülecektir, gerçeğine değinilir: “Tüm yaşananlar nasıl da birbiriyle bağlantılıymış” (s. 53). Bu gerçeğin görülebilmesi için de olayların görünen yüzüne bakmanın yanında derine inmenin ve sorgulamanın, neden-sonuç ilişkisi kurmanın gerekli olduğu ifade edilir: “Elmas da ben de hep olayların görünen yüzüne baktık. Bir türlü derine inemedik.” (s. 53).

Bu, felsefi yönü öne çıkan eserde canlıların ölümlü oluşları da dile getirilir. Sevginin yaşamın anlamı olduğuna, hayatı anlamlı kıldığına değinilir. Samanadam, güneşe “Sen ise yarın yeniden doğacaksın, her şeyi, herkesi ısıtacaksın. Ben olmayacağım ama düşünüyorum ki en azından birini severek gidiyorum, kalbi boş gitmiyorum, sağ ol, var ol!” (s. 37) diyerek seslenir. Sevdiği, kalbinde birinin sevgisiyle gittiği için kendisine can veren güneşe şükranlarını iletir.

Kitabın olay akışı incelendiğinde hayata gelen, canlanan korkuluğun sürekli sorular sorarak kendini keşfetmesi, duygularını anlamaya çalışması metafor şeklinde kullanılmıştır. Kitapta, insanın kendisini ve çevresini, dünyaya ilk kez gelmiş gibi sorgulamasının kendisini bulmasına, çevresini, çevresinde gelişen olayları ve yaşadığı dünyayı anlamlandırmasına olanak sağlayacağı fikri öne çıkarılmıştır. Bu felsefi öykü de soyut kavramların korkuluk ile birlikte somutlaşıp canlanarak okurun iç dünyasında sorgulamalara vesile olabilir.

Muz Cenneti

“Kendini eleştirebilen ve geliştirebilen tüm çocuklara” ifadesi ile başlayan kitapta, bir problemin durumu ortaya konmakta ve çözümü için gösterilen çaba anlatılmaktadır. Anooshirvan Miandji, bu eserinde maymun metaforu ile insanın eleştirel düşünme basamaklarından geçiş sürecini anlatmaya çalışmıştır. Ay’a gidip örnek alması için geliştirilen makinenin testlerde başarısız olması üzerine çıkmaza giren mühendisler, tesadüfen orada görevli psikoloğun davranış bilimci arkadaşının bulduğu çözüm üzerine yoğunlaşmaya karar verirler. Makine yerine Ay’a maymun gönderme fikri her ne kadar çılğınca gelse de teoride oldukça fayda sağlayıcıdır. Davranış bilimci, göreve uygun maymunu seçer ve seçilen maymunun eğitimine başlanır. Eğitim süresince maymun belirli evrelerden geçer ve kendisinin çok özel olduğunu hisseder. Maymun’un “Bir insan yerine Ay’a beni gönderdiklerine göre beni insanlardan daha üstün görüyorlar” demesi ayrıca neden-sonuç ilişkisine bir

örnektir. Bu sırada kitapta yer yer maymun ve insan arasındaki benzerliklere değinen yazar; eleştirel düşünme boyutunda insanoğlunun da geçmiş olduğu süreci gözler önüne sermektedir. Kitapta bolca yer verilen cevapsız sorular, kitabın felsefi bir özellik taşıdığı, okura düşünmek ve sorgulamak için fırsatlar tanıdığı şeklinde yorumlanabilir.

“Acaba her şeyi mühendislikle çözmek mümkün mü?” (s. 17), sorusu sorulur ve “bazen sorunları çözmek için değişik bakış açıları gerekir, aynı meslekten olanların veya aynı yerde çalışanların bakış açıları kısıtlamalardan dolayı yetersiz kalabilir, körelebilir.” (s. 20-21), denerek sorunların çözümünde farklı kişilerden fikirler almanın önemli olduğu ama yeterli gelmediği durumlarda farklı konumda bulunan, farkı mekânlarda yaşayan insanların da fikirlerinin alınması gerektiği ifade edilir.

İnsan, sorulara cevap buldukça kafasında yeni sorular oluşabilir. Bu da bilginin sınırları olmadığını, araştırma, öğrenme isteğinin soru sordukça devam ettiğini göstermektedir. “MAN hem birçok sorusuna cevap bulmuştu hem de kafasında yeni sorular türemiştii.” (s. 52).

Uzaya gönderilmek için eğitilen maymun, pek çok becerinin yanında kelime hazinesini de zenginleştirir. Maymunun dünyadakilere “Muz orada ise beni niye buraya gönderdiniz” (s. 53), şeklinde verdiği cevabın analitik olduğundan bahsedilir ve bu durum maymunun birçok kelime bilmesine bağlanır. İnsanlar kelime hazineleri ölçüsünde düşünebilir ve hayal edebilirler. Burada vurgulanmak istenen de odur. Düşünme becerisinin gelişiminde söz varlığı önemli bir yere sahiptir. Kitap, zihni boş bir bireyin veya maymunun yeni kelimeler öğrendikçe, rüya gördükçe, hayal ettikçe kendisini ve çevresini sorgulamaya başladığını aktarmaktadır. “Acaba yirmi bin kelime öğrendiği için miydi, çok kelime öğrenince mantık da geliyor muydu? Yani dilin gelişmesi mantığın ve savların gelişmesine de yol açabilir miydi? Maymunun beyninde yeni sinirsel bağlar mı oluşmuştu?” (s. 53).

Bilge Çiçek

Kitapta, pazarda tanışan genç bir sınıf öğretmeni kadınla, yaşlı bir rehber öğretmen erkeğin, satın aldıkları ürünlerle ilgili konuşmaya başlayarak, muhabbeti doğru düşünme ve sabır üzerine yoğunlaştırmaları, sabırsızlığından şikâyet eden genç öğretmene yaşlı öğretmenin sabrı öğretmek için bir çiçek hediye etmesi, bu çiçeğin çiçek açması sürecinde sarf ettiği emekler, araştırma ve uzun bekleyiş sonucunda altı yılda bir açan çiçeğin açmasıyla genç öğretmenin hem sabrı öğrenmesi hem de başarıya ulaşmada azmin önemi anlatılır. Kitabın bütününe yayılmış bir eleştirel düşünme karşımıza çıkmaktadır.

Doğru düşünmede, doğru bilgiye ulaşmada sebep-sonuç ilişkisi kurabilmek son derece önemlidir. Eser bir sebep sonuç ilişkisi ile başlar: “Kızım, pazara erken gidersen fiyatlar yüksek olur, akşam saatinde gidersen fiyatlar düşer; çünkü toptancılar getirdikleri malı geri götürmek istemezler,” (s. 7).

Kitapta genç kadın, 5 kilo portakalın 15 lira olduğunu görünce 3 kilo portakala 10 lira verip aldığı için pişmanlık duyar. Pazarı tamamen gezmeden alışveriş yaptığı için kendini suçlamakta ve üzüntüsü giderek artmaktadır. Yaşlı adamın yaklaşımı bize hem eleştirel düşünmeyi hem de olaylara ve durumlara farklı açılardan bakabilmeyi öğretir: “Bak kızım, bu 5 kilo portakalı alsaydın, belki de fazla gelecekti, tamamını yemeden bir bölümü bozulacaktı ve çöpe gidecekti. Ayrıca ağır olacağı için taşımakta zorlanacaktın. Tek bir ölçek olan fiyatla hareket etmen ve üzülmen doğru değil, yine sen bilirsin ama bazı şeylerin anlamı sonradan ortaya çıkar.” (s. 14).

Eserde sorular sormak, sorulara cevap aramak sık sık karşımıza çıkan durumlardır. Sorular sorulur, hakikat sorgulanır, insanların sorgulamadan da yaşayabildikleri dile getirilir: “Geçen hafta ben portakalların fiyatına kızınca acaba bu duruma içerledi mi? Ondan mı gelmedi? Yoksa başka bir şey mi oldu?” (s. 20). “Doğru nedir?” diye sordu. ‘Doğru işimize gelen mi? Yoksa bizden bağımsız olan mı? Bilim tarihine baktığımızda insanlar yıllarca yanlış düşüncelere inanmış, kimse sorgulamamış. Demek ki insan doğruyu bilmeden de yaşayabilir. Peki o zaman bilmekle bilmemek arasındaki fark nedir? Madem bilmeden de yaşıyor...’” (s. 27). Bilmeden de yaşanacağı dile getirilir ancak düşünmek övülür, yüceltilir: “Sonsuz düşünce, sonsuz fikir... Hepsini bulmak, kurmak, inşa etmek zor ama yine de bu kocaman evrende insanın sarılabileceği en büyük güç düşünme yeteneğidir.” (s. 37).

Pazardaki sebzenin meyvenin içindeki vitaminden konuşurlarken, yaşlı adam, sağlığı

düzeltilmenin sadece yediklerimizi içtiklerimizi düzeltmekle mümkün olmayacağını, önce düşüncelerin düzeltilmesi gerektiğini söyleyerek genç öğretmenin kafasında soru işaretleri oluşturur. Genç kadın bunun üzerine sorar: “Düşüncelerin doğru olup olmadığını, sınırlarını, varsa hatalarını nasıl tespit edeceğiz? Tespit edince nasıl düzelteceğiz?” (s. 21) soruları eserin devamında kısmen cevaplanır: “Düşünceleri incelerken düşünme yeteneğimizi kullanıyoruz, bu yüzden eğer düşüncelerimizi düzeltirsek onlar da diğer her şeyi düzeltir çünkü her eylemin arkasında mutlaka bir düşünce vardır.” (s. 35). Düşünceler sağlıklı olursa eylemler de sağlıklı olur demek istenmiştir.

Yaşlı adam sorularıyla, hayata dair tespitleriyle genç kadının kafasında soru işaretleri oluşturmaya devam eder. Kadın, bu soruların cevabını öğrenmek için adamı tekrar görmek, onunla sohbet etmek ister. Adamın söyledikleri kadını derinden etkilemiştir. Yaşlı rehber öğretmenin bilgece konuşması ile okuyan ve sorgulayan biri olduğu fikrine varılabilir: “Yıllardır okumak istediğim ama bir türlü fırsat bulamadığım kitaplar var, onlara ve yazarlarına karşı kendimi mahcup hissediyorum.” (s. 23). “Kitap okuyanlar pek çok hatayı kitaplardan öğrendikleri için daha bilinçli olurlar. Akıl yürüterek bazı hataları önceden görmek mümkündür.” (s. 32) cümlesiyle de kitap okuyanların akıl yürüterek yanlış görme konusunda okumayanlara göre daha avantajlı olduğu dile getirilir.

“Koşullar sürekli değişiyor; bazen doğru yanlışa, bazen de yanlış doğruya dönüşüyor.” (s. 7) cümlesinde mutlak doğru olmayacağı, sorgulamanın, etraflıca analiz etmenin gereğine üstü kapalı da olsa değinilmiştir. “Yani düşüncelerimize güvenmeyelim mi?” diye sordu genç öğretmen. ‘Güzel bir soru’ dedi yaşlı adam, ‘güvenelim ama bir de yanılma payı koyalım. ‘Ben yanılabilirim’ demeyi alışkanlık haline getirelim.” (s. 31). “Yani diyorsunuz ki körü körüne inanmamak gerekir,” (s. 32) cümleleriyle insanın yanılabilmesi, bir bilgiye körü körüne inanmamak gerektiği vurgulanır.

Bir şeyi bilerek yapmakla bilmeyerek yapmak arasında mutlak bir fark olduğu dile getirilmiştir: “Ceviz yemekle cevizin ne işe yaradığını bilerek yemek arasında fark var, bilmek gerçekten etkiliyor...” (s. 11) sözünden hareketle eserdeki pazarcı karakteri düşünmüş ve farklı bir şeyi denemiştir. Pazarcının; “Burada portakal satan yirmi pazarcı var, ben farklı bir şey yapmalıyım ki benden alsınlar.” (s. 10) sözü ve portakalı, portakal diye seslenerek değil de ‘c vitamini’ diye seslenerek satması, düşüncenin, farklı olanı denemenin başarıya da götürdüğüne bir örnektir.

Bilimin soru sormakla başladığı, sorgulayarak bilim üretildiği, bilimin peşinden giden toplumların kendi kaderlerini kendilerinin yazdığı ifade edilir. Bu ifadeler, eleştirel düşünmenin gerekliliği, soru sormanın, sorgulamanın ne denli önemli oluşu hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir: “Bilmeden yaşadığımız bir şey karşısında canımız yanıyor ve bunun sebep-sonuç ilişkisinde sadece sonuca odaklanıp kaderimize razı oluyorsak yanlış yapıyoruz demektir. Ama bu sonucun bir sebebi olduğunu sorgulayıp çare arıyorsak kaderimizi kendimiz yazıyoruz demektir... (...) sorgulamayı alışkanlık haline getirmiş bireyler ve toplumlar hep kaderlerini kendileri çizmişlerdir. Bunun en iyi ispatı bilimdir. Çaresizliği ile yüzleşen toplumlar daha fazla icat yapan toplumlardır çünkü sorunları çözmek istiyorlar. Bu çok saygı duyulacak bir özelliktir.” (s. 28). Şu ifade ile de kaderciliğin bilimde yeri olmadığı dile getirilmiş olmaktadır: “Yani bir şey olmuyorsa eksik bir şeyler vardır, onları tamamladığında o mutlaka olur.” (s. 43).

Düşünceleri düzeltmenin sağlıklı da düzelteceğine inanan, doğru bilgiye ulaşmada soru sormanın önemini kavramış olan rehber öğretmenin, öğrencilerini de bu yönde yetiştirmeye çalıştığı görülmektedir: “bir şeyi merak etmezseniz aptal olursunuz, yan yatıp soru sormazsanız beyniniz küçülür,” ifadeleri öğretmenin öğrencilerini sorgulamaya teşvik ettiğini göstermektedir (s. 35). “Çocuklara mutlaka soru sormayı aşlamak gerekir, soru sormak kadar muhteşem bir keşif yok.” (s. 36) diye rehber öğretmen; “Gözlerimle gördüm, sorgulayan çocuklar kendilerini çok geliştirdiler,” (s. 36) diyerek de haklı olduğunu, öğrencileri doğru yönlendirdiğini ifade etmiştir.

Yaşlı adamın hediye ettiği çiçeğin dokuz ay geçmesine rağmen çiçek açmaması üzerine genç öğretmen, sorgulamaya başlar: “Rehber öğretmenin evinde çok mu güneş alıyordu acaba? Buradaki güneş az mı geldi? Yoksa orada az güneş alıyordu da buradaki güneş çok mu geldi? Az mı su verdim, çok mu su verdim? Yerini mi beğenmedi? Hani kimi çiçek nazlıdır, her yeri beğenmez!” (s. 56). “Peki niye açmıyor? Demek ki bir şey eksik hâlâ, benim bilgim dışında bir şey... Ama o nedir? Eksik olan ve benim bilmediğim bilgi nedir?” (s. 74). Bu sorular problemi tespit etmek, çözüm için aşamaları belirlemek adına atılması gerekli adımlardır. Genç öğretmen, soruların cevabını bulmak için

araştırmaya başlar ve bir çiçekçiden bilgi almaya çalışır. Çiçekçinin, içimizdeki en kıdemli çiçekçi odur diye karşıdaki çiçekçiye yönlendirmesi, kıdemli çiçekçinin de elinden geleni yaptıktan sonra çiçeğin türü ile ilgili genç öğretmeni üniversitenin bitkibilim bölümüne göndermesi hem tecrübeye saygı hem de çözüm bulunana değin araştırmanın, sorgulamanın devam etmesinin gerekliliğini göstermesi açısından önemlidir.

Genç öğretmen, yaşlı rehber öğretmen sayesinde hem sorgulamayı, doğru düşünmeyi ve doğru bilgiye ulaşmayı öğrenmiş, hem de kendisine hediye edilen ve altı yılda bir açan bir çiçeği çiçeklendirme serüveni sayesinde şikâyet ettiği sabırsızlığından kurtulmuştur. Tüm bunlar olurken okura da soru sormanın, sorgulamanın, doğru bilinen bazı şeylere körü körüne bağlı olmamak gerektiğinin, eleştirel düşünmenin önemi öğretilmiştir.

Kara Kaz

Kara Kaz adlı eserde, çiftçi bir ailenin kuluçkaya yatırılmış kaz yumurtalarından bir tanesi diğer hepsi gibi beyaz değil karadır. Karı koca çok endişelenir ve bu duruma çok üzülürler. Çünkü farklılık demek hor görülme, dışlanma, dedikodu malzemesi olmak demektir. Öykü birden farklı bir noktadan devam etmeye başlar. Büyük şehirde, akademide “Öyledir” ve “Ya değilse” fikirleri etrafında birleşen ve sürekli birbirlerinin tezini çürütmeye çalışan, başlarında birer doktor unvanlı hoca bulunan iki grubun çatışmasına geçilir. “Öyledir” grubu mutlak doğruyu, evrensel yasaların geçerli olduğunu ve bunları sorgulayarak vakit geçirmek yerine hizmet etmenin doğru olduğunu savunurken muhalif olarak nitelendirilen “Ya değilse” grubu da bilimin ‘Ben yanılabilirim’ ilkesi ile geliştiğini, genellemelerin yanlış olduğunu, sorgulamak gerektiğini savunur. “Öyledir” grubunun başında yer alan Dr. Kal, evrensel yasaların geçerli olduğunu kanıtlamak için amfiye, beyaz bir kaz heykeli getirir ve dünyadaki tüm kazların beyaz olduğunu, kendilerinin bildiklerinin doğru olduğunu ve tartışmanın, gereksiz savların zaman kaybı olduğunu ifade eder. Bu kanıtı bir güç gösterisi gibi sunar. Akademinin girişine, bir de beyaz kaz heykeli yaptırır. Dr. Boz’un başında olduğu muhalif taraf ise beyaz olmayan bir kaz bularak onların tezini çürütmeye çalışır. Hikâyenin başında dünyaya gelişi ile sahiplerini kara kara düşündüren kara kaz, bir tezi çürütmek için ödüllü ilanlarla aranırken tesadüfen bulunur ve şehrin yolunu tutar. Dr. Boz, onun kara olduğundan emin olduktan sonra bilimde genellemelerin olmayacağı tezinde bu kazı kullanır ve grubunu bu tartışmadan başarılı olarak çıkarır.

Kitapta önyargıları kırmanın zor olduğundan, yanlış bir düşüncenin- çürütülse dahi- ona inanan insanlar yaşadığı müddetçe o düşüncenin de yaşayacağından bahsedilir ve bu nedenle küçük yaşta doğru düşünmenin öğretilmesi gerektiği vurgulanır.

Kitapta bilim felsefesi konusu ele alınırken eleştirel düşünce ile ortak sayılabilecek, başkalarının gözünden bakma, zıt görüşlerin düşünme biçimini kavrayabilme konusunda “Kimse bildiğini sorgulamak istemiyordu. Aynı şeyleri düşünme ve yapma alışkanlığının verdiği rahatlık herkesin hoşuna gidiyordu.” (s. 9) örneğine benzer örnekler sıkça karşımıza çıkmaktadır: “İnsanlar dikkat çekmemek için sürekli diğerlerini onaylıyordu. Herkes birbirine benzemeye başlamıştı... Halkın en çok inandığı şey şuydu: ‘Ne kadar az düşünersek, kafamız o kadar az yorulur.’” (s. 10) ifadeleriyle insanların farklılıktan çekindikçe birbirine benzemeye başladığı, düşünmekten kaçınıldığı, başkalarının fikirlerine katılarak, çoğunluk gibi düşünmenin rahatına alışarak düşünmenin de unutulacağı eleştirilmiştir.

Matematik disiplini, insana sayıların birbiriyle ilişkisinden yola çıkarak doğru formülün, doğru yöntemin kullanımıyla problemlerin çözülebileceğini öğretir. Kitapta da matematik bilmenin olayların sadece sonucuna bakmayı değil, sonucu oluşturan etmenleri de araştırıp görebilmeyi öğrettiği ifade edilir: “Herkes matematik bilmek zorunda mı? Yani matematik gerçek hayatta ne işe yarar?... ‘Bak evlat, temel matematiği bilmek çok önemli, neden? Çünkü matematiği bilen biri sebep-sonuç ilişkisi kurar, matematik bilmeyen biri sadece sonuca bakar ve sadece sonuca bakan toplumlar bilim yapamaz’” (s. 20).

Dr. Boz, eleştirel düşünmede çok önemli bir yeri olan sebep sonuç örnekleri verir: “Bulut olduğu için yağmur yağıyor, yani bulut sebep, yağmur sonuçtur. Şimdi yağmur bulutu yaptı dersek anlamsız olur ya da yağmur bulut olsa da olmasa da yağar dersek yine yanlış olur... Ayrıca yağmurun bulutu yağdırması, her bulutun yağmur yağdıracağı anlamına gelmez... ‘Nasıl yani?’ diye sordu bir öğrenci... ‘Havada bulut olabilir, hatta hava kapalı da olabilir ama bu kesin olarak yağmur yağacağı

anlamına gelmez. Buradan çıkartacağımız ders şudur: Yağmuru yağdıran buluttur ama her bulut yağmur yağdırmayabilir.” (s. 21).

Kişinin doğru düşünmeyi öğrenebilmesi için öncelikle düşünmeyi bilmesi, düşünebilmesi gerekmektedir. Kitapta da düşünme yeteneğinin ne denli önemli olduğu ve bu yeteneğin geliştirilebilmesinin ona zaman ayırmak olduğu; sorgulama olmadan, düşünme olmadan bilim yapılamayacağı dile getirilir: “Çocuklar sizden ricam, ne olur günde yarım saat kendinizle baş başa kalıp düşünmeyi düşünün; çünkü hayatımızda en çok ihtiyaç duyacağımız şey düşünme yeteneğimizdir.” (s. 23). “Düşünme olmadan bilim olabilir mi? Sorgulama olmadan? Merak etmeden? Emek vermeden?” (s. 30).

Bir bilgiye çoğunluğun inanmasının onu doğru bilgi yapmadığı, gerçek bilgiye, doğruya ulaşmanın ancak sorgulamakla, araştırmakla mümkün olacağına altı çizilir: “... binlerce kişinin yanlış bir şeye inanması o yanlış doğru yapmaz, doğru sizden de benden de bağımsızdır. Bakın, gerçek yaratılmaz, keşfedilir.” (s. 28). Burada bilim insanının sorumluluğundan da bahsedilir ve bilimle uğraşmanın yanılabilirliğini her zaman hesaba katmasının gerekli olduğu vurgulanır: “Halk gerçekleri bilmeden de yaşayabilir ama biz eğer kendimize bilim insanı diyorsak halkı bilinçlendirmek bizim görevimizdir.” (s. 29). “Bilim yapmak isteyen herkes önce ‘Ben yanılabilirim’ demeli,” (s. 32).

Gerçeğin bilgisine ulaşmada çok şey bilmenin değil doğru düşünmenin önemli olduğu vurgulanır: “... bilgelik çok şey bilmek değildir, bilgelik bildikleri arasında doğru bağlantı kurmaktır. Hiç kimse her şeyi bilemez, evrendeki bilgi sonsuzdur.” (s. 39). Doğru düşünme de eleştirel düşünmenin öğretilmesi ile ulaşılabilecek bir merhaledir.

Bilge Çiçek kitabında olduğu gibi bu eserde de bilimin toplumlara ileri götürdüğü dile getirilir. Kaderciliğin bilimle çeliştiği ve kaderci toplumların, sorgulamayan toplumların geri kaldığı ifade edilir: “... bilim yapamayan toplumlar da hep geride kalır, sıkıntı yaşar ve sorunları bitmez. Niye? Çünkü sorunların nedenini sorgulamazlar, sadece acı çekmeye alışır.” (s. 42).

Dr. Boz'un araştırma yöntemleri bilimsel araştırma yöntemlerine uygundur. Gördüğüne inanmak yerine deneyerek kesin bilgiye ulaşmaya çalışır: “Eğer bu kaz gerçekten siyah ise çok şey değişir... Ama önce bir test yapacağız... Kazın birkaç tüyünü yolup oraya tüy çıkartan merhem süreceğiz, altından siyah tüy çıkarsa, senin paranı peşin ödeyeceğim.” (s. 53). Bilimsel araştırma yöntemlerine uygun bir araştırma sürecinde genelleme yapmadan deneyin tamamlanması gerektiği, genelleme içeren yargıların bilimde araştırmacıları yanılgıya düşürdüğü de dile getirilir: “... bir kabin içinde yüz bilye olabilir, siz doksan dokuz tanesini çıkarmış olabilirsiniz, hepsi de beyaz olabilir ama bu, son bilyenin zorunlu olarak beyaz olacağı anlamına gelmez. En büyük bela genelleme yapmaktır. ‘Tüm, herkes, hepsi, tamamı, hiçbiri, asla, illa’ gibi genelleme içeren kelimeler hata içerir ve bizi yanılgıya düşürür. Bilim, yanılgısını kabul ettiği için sürekli gelişiyor.” (s. 61). Yazar, okura eleştirel düşünmede bilimsel yöntemi nasıl kullanabileceğine dair açıklamalarda da bulunmuştur: “Bilimsel yöntem nedir? Bilimsel yöntemin beş basamağı var: Bir, gözlem yapılır. İki, bu gözlemden sonra soru sorulur...” (s. 57).

Tartışma ve Sonuç

Akınoğlu (2003: 24), eleştirel düşünme becerilerini kazanmış ve kendi öğrenme süreçleri üzerinde sorumluluk alabilen öğrencilerin daha etkili bir biçimde düşünebileceklerini bunun da öğrenme sürecine daha etkili bir biçimde yansıtacağını ifade etmiştir.

Eleştirel düşünme becerisi ile akademik başarı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Yüksek eleştirel düşünme eğilimlerine sahip öğrenciler düşük eleştirel düşünme eğilimlerine sahip öğrencilere göre akademik olarak daha başarılıdırlar (Akbiyık ve Seferoğlu, 2006: 97). Problem çözme sürecinde eleştirel düşünme işe yarayan bir beceridir. Ocak ve Eğmir (2016: 41), problem çözme becerileri ile eleştirel düşünme becerileri arasında pozitif bir ilişki olduğunu, araştırmalarında dile getirmişlerdir. Memduhoğlu ve Keleş (2016: 87) de çalışmalarında öğretmen adaylarının problem çözme becerileri ile eleştirel düşünme becerilerinin birbirleriyle ilişkili olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Çalışmalarındaki anlamlı ilişkiyi göz önüne alarak eleştirel düşünebilmenin, karşılaşılan problemleri çözmeye olumlu katkı sağlayabileceğini vurgulamışlardır.

Özgür (2013: 417), çalışmasında, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile bireysel

yenilikçilik özellikleri arasında pozitif yönde ilişki tespit etmiştir. Polat (2017: 75) araştırmasında eleştirel düşünme ile yaratıcılık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Polat'a göre eleştirel düşünme eğilimi arttıkça yaratıcılık düzeyi de artmaktadır.

Özdemir (2010: 39-40), Nasrettin Hoca ile ilgili bir çalışmada Hoca'nın fıkraları ile eleştirel düşünmenin sembolü ve tutkunu olduğunu; açık fikirliliğiyle serbest düşünmeyi desteklediğini, farklı düşünmeyi, dünyayı kalıpların dışında görmeği öğrettiğini dile getirmiştir.

Erol ve Kara (2020: 1133), Samed Behrengi'nin *Küçük Kara Balık* adlı eserini eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları yönünden inceledikleri araştırmalarının sonuçlarından hareketle; eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları bakımından zengin bir içeriğe sahip olan *Küçük Kara Balık*'in çocuklara önerilebilecek önemli bir eser olduğu kanaatine varmışlardır.

Kanmaz ve Aslan (2022: 471), çalışmalarında 2016 yılında en çok satan çocuk ve gençlik romanlarından 30 tanesini eleştirel düşünme becerileri kapsamında incelemişler, eleştirel düşünme becerisinin en yoğun olarak işlendiği eserin *Küçük Prens* olduğunu ifade etmişlerdir.

“Düşünme Aristoteles'in işaret ettiği gibi, insan olmak bakımından bizi biz yapan en temel asli özelliğimiz olduğuna göre, teorik açıdan, kendimizi gerçekleştirmek adına, ona özen göstermemiz, düşünmenin sadece niceliğini artırmaya değil aynı zamanda niteliğini de geliştirmeye, düşünme süreçlerimizde yanlıştan kaçınmaya ve dosdoğru düşünmeye karşı duyarlı olmamız gerekir. Bu ise, ancak düşünme üzerine düşünmekle, bir üst düşünme ile mümkün olabilir. Eleştirel düşünme, düşünme üstüne düşünmemizi sağlayan bir 'üst düşünme becerisi' olarak, bize böyle bir imkân sağlar.” (Gündoğdu, 2009: 58). *Bilge Çiçek* kitabında Anooshirvan Miandji'nin şu ifadeleri; “Çocuklar sizden ricam, ne olur günde yarım saat kendinizle baş başa kalıp düşünmeyi düşünün; çünkü hayatımızda en çok ihtiyaç duyacağımız şey düşünme yeteneğimizdir.” (s. 23). “Düşünme olmadan bilim olabilir mi? Sorgulama olmadan? Merak etmeden? Emek vermeden?” (s. 30), Gündoğdu'nun ifadelerini desteklemekte ve düşünme üzerine düşündürerek eleştirel düşünme becerisi kazandırmanın temellerini atmaktadır.

Bökeoğlu ve Yılmaz (2005) araştırmalarında, öğrencilerin eleştirel düşünmeye eğilimleri arttıkça, araştırma kaygılarının azaldığı sonucuna ulaşmış, öğrencilerin değişimde zorlanmayan ve çok yönlü bakış açısına sahip olan bireyler olmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kapsamda Anooshirvan Miandji'nin incelenen eserleri de, okuyucuya hem sorgulama yapma, hem neden-sonuç ilişkilerini anlamaya çalışma hem de değişime ve gelişime açık olma durumlarını keşfettirebilecek önemli eserlerdir.

Erol ve Kara'ya (2020: 1127) göre çocuk edebiyatı eserlerinde neden-sonuç ilişkisi kurarak çocukların anlamlandırma yapabilecekleri hayat tecrübeleri sunulması gerekmektedir. Anooshirvan Miandji'nin incelediğimiz kitaplarının tamamında neden-sonuç ilişkisi kurabilmenin, aradaki bağı sorgulayarak kavrayabilmenin doğru bilgiye ulaşmada, başa gelenleri doğru yorumlamada ve hayatın anlamını doğru anlamada ne denli önemli olduğu düşüncesi en yoğun bir şekilde işlenen düşüncedir.

Aslan'a (2017) göre edebî ürünler düşünme engeli barındırmamalı, duyma ve düşünme sorumluluğunu okura bırakmalı, okurun eleştirel düşünbilmesine olanak tanımalıdır. Anooshirvan Miandji'nin yazdığı kitaplarla okurlarına soru sormayı, düşünmeyi öğretmeyi amaçladığı açıkça görülmektedir. Çocuklar için kaleme aldığı ve incelememize konu olan *Ben Yanılabiliyim*, *Filozof Meşe*, *Samanadam*, *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek* ve *Kara Kaz* adlı eserlerinde Miandji; gerek karakterlerin birbirleri ile olan konuşmalarında gerekse yazar olarak araya girip verdiği bilgilerle okuruna soru sorma, neden-sonuç ilişkisini kavrayarak akıl yürütme, sorgulama, genelleme yapmama, peşinen kabul etmeme, bir bilgiye körü körüne bağlı olmama, bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olan bir süreci takip ederek, deneyerek bilgiye ulaşma, bir doğrunun her devirde ve şartta doğru olmayacağını, doğruların değişen zaman ve şartlarla değişebileceğini, her araştırmacının 'Ben yanılabiliyim.' düsturunu edinmesi gerektiğini öğretmeyi amaçlamıştır.

Ben Yanılabiliyim adlı kitabında anne babası tarafından tavşana hediye edilen kitapla, tavşanın konuşması; kitabın sorular sorarak tavşanı meraka sürüklemesi, ona doğru düşünmeyi öğretmesi, doğru sorular sorularak ancak doğru cevabın bulunabileceği ve sonunda kitabın da adı olan “Ben yanılabiliyim” düsturuna ulaşılması işlenmektedir.

Filozof Meşe'de sorgulamadan, eleştirmeden kabul edilen bilginin sorunlara neden olacağı işlenmiştir. Sorgulamadıkları için sömürülen meşe ağaçlarının sorgulayan bir meşe ağacı tarafından kurtarılmaları ile okura da eleştirel düşünmenin ve sorgulamanın hak edilen hayatın, adil bir hayatın yaşanması, talep edilmesi konusunda ne denli önemli olduğu sezdirilmiştir.

Samanadam, güneşin verdiği sıcaklıkla canlanan bir korkuluğun sorular sorarak, etrafını gözlemleyerek hayatın anlamını arayışını anlatır. Her sorunun bir cevabı olduğu, aramaktan vazgeçmeyenlerin o cevabı mutlaka bulacağı dile getirilir. Aslında insanoğlunu temsil eden korkuluk, sınırlı ömründe sevgiyi keşfeder, yaşamın anlamının sevgi olduğunu anlar. Kitapta yaşamın anlamının çözülebilmesi için, yaşananların birbiriyle olan ilişkisini görmek gerektiği işlenir. Bunun da olayların görünen yüzüne bakmak yerine derine inmekle, sorgulamakla, neden-sonuç ilişkisi kurmakla mümkün olacağı vurgulanır.

Muz Cenneti isimli kitapta, maymun metaforu üzerinden insanların sorgulayarak, neden sonuç ilişkisi kurarak doğru bilgiye ulaşmaları anlatılır. *Ben Yanılabiliyorum* ve *Muz Cenneti* kitaplarında kişinin kelime bilgisi ile eleştirel düşünme arasında bağ kurulur; söz varlığı zenginleştikçe düşünme becerilerinin de geliştiği fikri öne çıkarılır.

Bilge Çiçek'te biri daha yaşlı, bu nedenle tecrübeli, daha sabırlı, daha çok düşünen, sorgulayan iki eğitimli insanın aralarında geçen olaylar ve kurdukları diyaloglarla düşüncenin sağlıklı olursa insanın da sağlıklı olacağı; doğru düşünmeyi, neden-sonuç ilişkisi kurabilmeyi öğrenince doğru bilgiye de ulaşılabileceği; evrende en büyük gücün düşünme yeteneği olduğu fikirleri işlenir ve sabrın önemine değinilir.

Kara Kaz adlı kitapta da düşünme olmadan bilim olmayacağı, doğru bilgiye ulaşmak için doğru sorular sorulması gerektiği, neden-sonuç ilişkilerinin kavranmasının önemi, bilimde evrensel yasaların geçerli olmayacağı, doğru bilginin yere, zamana ve değişen şartlara göre değişebileceği, insanların farklılıklara müsamaha göstermedikleri zaman farklı düşünmekten de çekindikleri bu nedenle düşünmekten de vazgeçebilecekleri fikirleri işlenir.

Anooshirvan Miandji'nin incelememize konu olan kitaplarının tümünde eleştirel düşünmenin ilk ve en önemli basamağı olan soru sorma etrafıca işlenmiştir. Eleştirel düşünmede çok önemli yeri olan sorgulama, neden-sonuç ilişkilerini kavrama, farklılıklara karşı anlayış gösterme, çözüme ulaşmada farklı yollar deneme, genelleme yapmama, tek bir fikre/doğruya körü körüne bağlı olmama, 'ben yanılabiliyorum' sözünü ilke edinme incelenen kitaplarda yoğun bir şekilde işlenen fikirlerdir. Eleştirel düşünmenin olmazsa olmazı, felsefenin de çıkış noktası olan 'düşünmeyi düşünme' *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek* ve *Kara Kaz* kitaplarında karşımıza çıkmakta, düşünmek için zaman ayrılmasına, çaba harcanmasına ve düşünmeyi düşünmenin önemine değinilmektedir.

Eleştiren, sorgulayan toplumların geliştiği, ilerlediği, bunu yapmayan toplumların ise geri kaldığı, insanların sömürüldüğü, kötü bir hayatı yaşadıkları, başlarına geleni sorgulamadıkları için bu durumda oldukları fikri *Filozof Meşe*, *Bilge Çiçek* ve *Kara Kaz* kitaplarında işlenmiştir.

Yazarın hayatına baktığımızda Oxford Üniversitesi'nden 2016-2020 yılları arasında Bilim Felsefesi, Eleştirel Düşünme, Bilgi Teorisi ve Psikoloji üzerine eğitim aldığı görülmektedir. Yazar, hâlihazırda da bir üniversitede Eleştirel Düşünme ve Bilimsel Araştırma Etiği dersleri vermektedir. Araştırmamızın sonuçları, eleştirel düşünme üzerine kendisini yetiştirmiş, eleştirel düşünmeyi öğrenmiş bir yazarın bildiklerini yazdığı kitaplarla okura da öğretmek istediğini, eleştirel düşünme becerisini okuyucusuna da kazandırmak istediğini göstermektedir. Bildiklerini kurguya yedirerek daha çok çocukları hedef kitle olarak belirleyen yazarın kitapları her yaşta okura hitap etmektedir.

Öneriler

Eleştirel düşünme becerisi küçük yaşlarda temeli atılırsa başarılı bir şekilde kazandırılabilir bir beceridir. Çocuklar tabiatları gereği soru sormayı günlük hayatlarında kullanırlar. Sordukları basit sorulara dahi doyurucu cevaplar vererek merak duygularını tatmin edildikçe daha çok ve daha karmaşık soru sormaları ve bu yolla sorgulamayı, eleştirel düşünmeyi öğrenmeleri sağlanabilir. Bilinçli veliler, ebeveynler ve öğretmenler bu konuda çocukları yönlendirebilirler. Bu aşamada eleştirel düşünmeyi işleyen kitapların okutulması da çocuklara soru sormayı, neden-sonuç ilişkilerinin farkına vararak sorgulama yapmayı öğretebilmektedir.

Anooshirvan Miandji'nin kitapları, neden-sonuç ilişkisini kavramanın önemini, doğru sorular sorularak doğru cevabın bulunabileceği fikrini, genelleme yapmamayı, doğruların değişebileceğini, farklılıklara karşı empati duyarak yaklaşmanın doğru olduğunu, sorgulamanın kişileri ve toplumu geliştirdiğini, daha yaşanabilir bir dünyanın sorgulamakla ve bilimin yolundan gitmekle, bilimsel bilgiye güvenmekle mümkün olacağını çocuklara erken yaşlarda öğretmek için okutulabilir.

Kaynakça

- Akbıyık, C. & Seferoğlu, S. S. (2006). Eleştirel düşünme eğilimleri ve akademik başarı. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(32), 90-99.
- Akmoğlu, O. (2003). Bir eğitim değeri olarak eleştirel düşünme. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 7-26.
- Aslan, C. (2017). *Örnek eğitim durumlarıyla Türkçe-Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Anı Yayıncılık.
- Bökeoğlu, O. Ç. & Yılmaz, K. (2005). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünmeye yönelik tutumları ile araştırma kaygıları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 41, 47-67.
- Creswell, J. C. (2017). *Nitel araştırmalar için 30 temel beceri*. (Çev., Hasan Özcan). Anı Yayıncılık.
- Cüceloğlu, D. (2006). *Yeniden insan insana*. Remzi Kitabevi.
- Çakan Akkaş, B. N. & Kabataş Memiş, E. (2021). Türkiye'de eleştirel düşünme konusunda gerçekleştirilen tezlerin analizi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(2), 684-695. DOI: 10.24315/tred.691163
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2005). *The sage handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.
- Eggen, P. D. (2006). *Strategies and models for teachers: Teaching content and thinking skills*. Boston: Pearson College Division.
- Erol, S. & Kara, Ö. T. (2020). Çocuk yazınında eleştirel düşünme becerileri, yeterlikleri ve tutumları üzerine bir inceleme: Küçük Kara Balık örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1125-1135.
- Gündoğdu, H. (2009). Eleştirel düşünme ve eleştirel düşünme öğretimine dair bazı yanılgılar. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 57-74.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *TÜBAR-XXXII*, 127-146.
- Kanmaz, F. E. & Aslan, C. (2022). Eleştirel düşünme becerisi edindirme bağlamında çocuk ve gençlik kitaplarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 55(2), 447-483.
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *Turkish Studies*, 5/3, 1566-1593.
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: kavramları, kuramları ve düşünce yapısı üzerine bir inceleme. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 6(2), 681-695.
- Kaya, H. (1997). Üniversite öğrencilerinde eleştirel akıl yürütme gücü. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, N. & Çöğmen, S. (2018). Ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünme ve iletişim becerileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(44), 278-296. DOI: 10.9779/pauefd.422244
- Memduhoğlu, H. B. & Keleş, E. (2016). Evaluation of the relation between critical-thinking tendency and problem-solving skills of pre-serviceteachers. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 75-94.
- Millî Eğitim Bakanlığı Komisyon (MEB Komisyon). (2008). Okul öncesi öğretmeni özel alan yeterlikleri. Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. OYEGM.
- Ocak, G. & Eğmir, E. (2016). The relationship between pre-service teachers' critical thinking tendencies and problem solving skills. *Participatory Educational Research (PER)*, Special Issue 2016-II, pp., 33-44.

- Özdemir, N. (2010). Mizah, eleştirel düşünce ve bilgelik: Nasreddin Hoca. *Milli Folklor*, 22/87, 27-40.
- Özgür, H. (2013). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 409-420.
<https://asd/.qddergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/issue/17383/181632>
- Polat, M. (2017). Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile yaratıcılık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Semerci, Ç. (2003). Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 28/127, 64-70.
- Sevinç, A. (2014). Problem çözme teknikleri. (Ed. Harmancı, F. M.; Gözübenli, M. & Alaç, A. E.) *Güvenlik sektöründe insan ilişkileri içinde* (s. 111-129). Nobel Yayınevi.
- Thompson, C. (2011). Critical thinking across the curriculum: process over output. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1/9, 1-7.

STRUCTURED ABSTRACT

Analysis of Anooshirvan Miandji's Children's Books in the Context of Critical Thinking Skills

Introduction

Critical thinking is a complex skill and this skill can be achieved by acquiring healthy thinking, disciplined thinking, systematic thinking and inquiry thinking skills. The individual needs a sufficient level of thinking infrastructure in order to develop critical thinking skills. By learning to think, the individual will be able to create his own thought system, and by comparing his own thoughts with different thoughts, he will be able to put his own thoughts on a more solid ground. The individual learns to evaluate and interpret while comparing his own thoughts with different thoughts (Karadüz, 2010: 1576-1577). In learning critical thinking, it is important for the individual to examine and evaluate the stimuli presented to him in all aspects. Thanks to the ability to criticize as a result of learning to think critically, the individual acquires the ability to perceive, interpret and evaluate stimuli more easily (Semerci, 2000: 30- 34).

Critical thinking, which is included in 21st century skills, is an important skill on which curricula are based today. In today's world, it is inevitable for the individual to develop critical thinking skills in line with his cognitive, affective and social development. The childhood period, which is exposed to many stimulants, has a critical importance in this sense. Because the critical thinking skills, competencies and attitudes, which begin the acquisition process in childhood, are effective throughout the life of the individual and leave permanent traces. One of the most important ways of gaining skills to the individual is to conduct research on critical thinking elements in children's literature and to bring quality works together with children in this context. (Erol & Kara, 2020: 1132). According to Thompson (2011) the most valuable skill that formal education can bring to the learner is critical thinking.

Method

This research is a descriptive research in the screening model, which is one of the qualitative research methods. Qualitative research, which is one of the research methods, aims to study some phenomena in themselves, to evaluate with their unique elements, to associate, to make sense of, and to explain what meanings people attribute to these phenomena (Denzin & Lincoln, 2005). In the study, the document analysis technique was used to obtain the data. The data of the study were obtained from the works of Anooshirvan Miandji for children, titled *Ben Yanulabilirim*, *Filozof Meşe*, *Samanadam*, *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek*, *Kara Kaz*. In the research, the data obtained by document analysis were interpreted with content analysis.

Results and Discussion

In their research, Bökeoğlu and Yılmaz (2005) concluded that as students' tendency to think critically increases, their research anxiety decreases, and they stated that students should be individuals

who do not have difficulty in change and have a versatile perspective. In this context, the analyzed works of Anooshirvan Miandji are also important works that can make the reader explore both questioning, trying to understand cause-effect relationships, and being open to change and development.

According to Aslan (2017), literary products should not have a thinking barrier, should leave the responsibility of hearing and thinking to the reader, and should allow the reader to think critically. It is clear that Anooshirvan Miandji aims to teach his readers to ask questions and to think through the books he wrote. Miandji in his works titled *Ben Yanılabılırım*, *Filozof Meşe*, *Samanadam*, *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek* and *Kara Kaz*, which he wrote for children and is the subject of our review; Asking questions to the reader, both in the conversations of the characters with each other and as the author, with the information he provides, reasoning by understanding the cause-effect relationship, questioning, not generalizing, not accepting in advance, not being blindly attached to information, following a process that is suitable for scientific research methods. The aim is to teach by trying to reach information, that a truth will not be true in all times and conditions, truths can change with changing times and conditions, and that every researcher should acquire the motto 'I can be wrong'.

In all of Anooshirvan Miandji's books, which are the subject of our review, questioning, which is the first and most important step of critical thinking, is covered in detail. Questioning, which has a very important place in critical thinking, understanding cause-effect relationships, understanding towards differences, trying different ways to reach a solution, not generalizing, not being blindly attached to a single idea / truth, and adopting the principle of 'I can be wrong' are used extensively in the books examined. processed ideas. The sine qua non of critical thinking and the starting point of philosophy, 'thinking to think' appears in the books *Muz Cenneti*, *Bilge Çiçek*, and *Kara Kaz*.

Anooshirvan Miandji's books include the importance of understanding the cause-effect relationship, the idea that the right answer can be found by asking the right questions, not making generalizations, the truth can change, it is right to approach differences with empathy, questioning improves people and society, a more livable world by questioning and following the path of science. It can be taught to children at an early age that it is possible to rely on scientific knowledge.

